

Az őszi Parnasszusról

Tomán László

A nyár csillogó prózája után költészet az őszi hervadás, az eső muzsikája, és reggelenként a felhőtlené szikkadt ég. Az ember könyvet keres, hogy egyensúlyt teremtsen magában a nyári bolyongások láza és az őszi szobafogság apasztó remetesége között. Regények és vallomások váltakoznak kezünkben, közben-közben a lapok és folyóiratok újdonságai töltenek el várakozással, aztán verskötetek jönnek, szinte szállingózva, mint a sárgásbarna falevelek. De még tarkán, tavaszi, nyári színek tobzódásában. Alig néhány lapon hozzák magukban ezüsthegyek, fekete lámpák, zöld mezők üzenetét. Egy órára viszik el magukkal az olvasót, egy kurta órára, s ez nem több, mint amennyit ezeken az őszi napokon a költészetnek áldozhatunk.

Öt verskötetet olvastunk el az utóbbi időben, két kiadvállalat két sorozatának legújabb füzetait. Már az a tény, hogy két kiadóról és két sorozatról van szó, bizonyítja: az eddiginél több gondot fordítottak a költészetre az iránta való közömbösséggel, sőt ellenszenvvel vádolt kiadók. A belgrádi *Prosveta* Albatros-sorozata és a noviszádi *Matica srpska* Prva zbirka-ja (első verskötet) a költészet elismerését, elfogadását, támogatását jelenti, különösen a fiatalok sorozata a Maticában, ebben az ódon intézményben, amely, kockáztassuk meg a feltevést, talán ezekkel a füzetekkel kíván megfiatalodni. Az induló költőknek a *Matica srpska* alkalmat adott, hogy a költészet viharos tengerére bocsássák kicsiny vitorlásukat, hátha eljutnak ismeretlen szigetek napfényes, pálmás, kiskocsmás kikötőibe, vagy minden szélről védett, biztonságos, mélyvizű öblökbe, ahol vastag kötelekkel erősítik oda hajójukat a megmaradás partjához.

Ez az öt verskötet az olvasás egymásutánjában úgy hat, mint egy mozaik, amelyben minden összhang nélkül váltakoznak Boško Petrović komoly, néha komor színei, Lujo Danojlić fanyar zöldje, Mirjana Stefa-

novié kissé kirívó, fiatalos tarkasága, Zvonimir Majdak verseinek piszkos aszfaltja és Božidar Timotijević bibliai aranya. Ebben a pillanatban, a szerb költészetnek ebben az ószi pillanatában az őt költő a maga színeivel festi a Parnasszus egét kékre és szürkére, sötétre és vörösre.

Amilyen véletlen és szeszélyes ennek az őt költőnek a találkozása a könyvkereskedés kirakatában és az olvasó asztalán, annyira szeszélyesen különbözők alkotásaik és az a világ, amelyet megteremtettek és megénekelnek költeményeikben. Boško Petrović versei egy higgadt, megtisztult életről tanúskodnak, amelyben a kontemplációnak és az emlékezésnek nagyobb a szerepe, mint az érzéseknek; Timotijević a múltban és jelenben lángol; Danojlićot a gyermekkor, a szülőföld tartja rabságban; Mirjana Stefanović féktelensége, egzaltáltsága egy átmeneti időszak tűnő következménye; Majdak minden gondolata, reagálása a fiataloké, akiket magukhoz láncoltak az élet rohanó pillanatai.

Petrović kötetének a fedőlapjára az ősz egyik színét írta fel (*Ruj*). Ez az ősz, melyet azonban egyáltalán nem jellemez a lemondás, a fiatalság eliramplása fölötti kétségbeesés, gondolati érettséget hozott magával. A költő magabiztosan, egy élet tapasztalatainak gazdagságával néz körül, s a kertajtó kilincsén megcsillanó holdfénytől az égen átsuhanó fehér felhőig minden emlékeket ébreszt benne. Versei nyugodtak, ritkán adja át magát a szabályos ritmus sodrásának, vagy a szabadverselés áradatának, inkább gondolatainak hömpölygése, mondatainak kígyózása viszi tovább, élményről élményre a költő tollát. Ezeknek az élményeknek a lecsapódása és az életbölcseesség képezik Petrović verseinek lényegét. De akármennyire fel tudja kelteni érdeklődésünket minden egyes valómása, nem tudunk szabadulni attól az érzéstől, hogy túl minden hiteles, emberi állásfoglaláson, túl azokon az igazságokon, amelyeket megállapít, egy határtalan unalom telepedett rá erre a költészetre, talán azért, mert annyira nyugodt, szenttelen, s hiányzik belőle egy kis életizű ziláltság és a kitörés legcsekélyebb szikrája is, talán azért, mert a maga sokszor egészen öncélú sűrűségében, tömörségében sem sajnálja a szavakat, talán azért, mert — költői attitűd volna ez? — nem az érzések közvetlen kifejezésével, nem is a költői képek izgató titokzatosságával, hanem gondos, aprólékos, precíz körülírásokkal tárja elénk mondanivalóját. Van ebben a költészetben valami köznapi, valami, ami mentes minden ünnepléységtől, habár a pátoz enyhe árnya mindig ott lebeg sorai fölött; mintha Petrović szavait és gondolatait megfosztotta volna minden különöségtől. Amennyire erény ez, annyira nagy veszélyt is jelenthet.

Más költészet, egészen más kozmosz az, amivel Timotijević könyvében találkozunk. Ha eltekintünk néhány romantikus, múltba forduló versétől, akkor mindaz, amit a *Srebrno brd*oiban találunk, ez az egész költői próza az erotika jegyében fogant és él. Forró, izzó szerelmi líra ez, amely a metafora nyelvén beszél a legnagyobb érzésekről. A szürrealizmus hatásának néhány jele feltűnő, de a Slovo ljubve c. ciklus — amely előzőleg külön, bibliofil kiadásban is megjelent — egy eredeti egyéniség megragadó, emocionális megnyilatkozása. Természetesen itt-ott találunk egyszerű, leegyszerűsített, nem eléggé elmélyített kifejezést. De Timotijević költészete olyan alkotás, amely intenzitásával, tiszta lírai expressziójával teljes hatást tud elérni, és mindenkor úgy kell elfogadnunk, mint egy tiszta költő tiszta kitérülését.

Petrović és Timotijević művészileg kidolgozott és emberileg egységes költészetével szemben áll Lujo Danojlić még nem egészen kiforrott, még mindig kissé túlradóan elemi költészete a *Crni fenjeri* c. kötetben. Fekete eprek, fekete lámpák, fekete zászlók, vörös illatok, hideg illatok: ilyen, néha érzékelhető, néha azonban érzékelés feletti képek

jellemzik Danojlić verseit. A gyermekkor már csak álmokban élő szántói, hegyei, erdői, a honvágy, a mulandóság és a pusztulás a legfontosabb motívumok költészetében. Egy kis — divatos? — morbidság sem hiányzik belőle; s a csöndes bánattal határozottság, humánus érzések párosulnak.

Mirjana Stefanović és Zvonimir Majdak nemcsak költői állásfoglalásukban, témaválasztásukban és hangjukban hasonlítanak egymásra, hanem abban is, hogy mindenkiben különböznek Petrovićtól, Timotijevićtől és Danojlićtól. Ez a két fiatal költő első kötetével (Mirjana Stefanović: *Voleti*, Zvonimir Majdak: *Tip na zelenoj livadi*) éppen csak jelt adott arról, hogy van, hogy él és ír. Csak ez a jeladás, egy tarka, villanó fény marad meg belőlük, illetve első kötetükből. Ezek a versek csupán a múltó pillanat lovasai. Vállalkozásukhoz szükséges volt a fiatalság önbizalmára, az élmények frissességére, arra a csodára, amelyet úgy hívnak: világ, s mely meg tudja döbbszöríteni az ifjúságot. Stefanović és Majdak versei ott születtek és ott élnek, ahol a fiatalok: az utcán, a korzón, moziban, strandon, iskolában, mulatságon, a szerelem kalandos ösvényein, „frajerok” között, sportpályán, vonatfülkében, munkaakción, tornateremben, nagyvárosok parkjaiban, bulvárjain, házak árnyékában. Magában az életben. De megálljunk! Mirjana Stefanović lányos bájosságán és Majdak rokonszenves pimasz fellépésén kívül van-e még valami ebben a két vékony füzetben, ami költészetüket jelenséggé teszi?

Kétségtelenül. Mégpedig eredeti jelenséggé. Éppolyan eredetivé, amilyen a fiatalságunk, a lelkesedés, a sokszor megdöbbszörítő nyíltszívűség, vidámság, vagy épp a legtöbbször érthető bánat, illanó fájdalom. De azt ne gondoljuk, hogy ezekben a versekben minden könnyed és könnyelmű. Mirjana Stefanović ajtócsapkodó, a boldogságtól majd szétfakadó lény, Majdak szemezése az utcalányokkal és komázása a bársonynadrágos jasszokkal nem egyedüli jellegzetességük. Stefanović verseiben a szeretet, az egészség, fiatalos erő, Majdaknál egy árnyalatnyi részvét, derű, kiapadhatatlan jókedv azok a pozitívumok, amelyek meg tudják teremteni és fenntartani költészetük arányosságát. Mindez egy teljesen szabad, nyelvben a zsargon elfogadásáig szabados, formában odavetett, kissé hanyag, de leginkább következetesen végigvezetett kifejezést, alakatlan alakot kapott. Kezdetnek sem sok, kísérletnek elég. Elég arra, hogy felhívja az olvasót és az irodalom figyelmét. S ha nem akarjuk észrevenni, hogy mindketten túlságosan sokat adnak a divatosságra, hatásra, tetszetősségre, ha elnézzük faragatlanságukat viselkedésben és felületességüket verselésben, akkor a két füzetet azzal az érzéssel tesszük le, hogy szerzőik megjelenése, költői felvillanásuk saját ifjúságunk élményeit, érzéseit idézi.

Furcsa ez az ősz a Parnasszuson. Bíbor hangok és rikító kacaj töltik be a levegőt. A színek minden árnyalatát ráfestette az idő a szelek útjára. Csak egy hiányzik: a tökéletes szó, amely egyedül van, amely felemelkedik. Az ősz gazdagságából épp a legtisztább érték hiányzik. Vagy elveszett valahol, vagy még nem ért fel a hegyre.

1960 novemberében